

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

Кафедра психології та соціальної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
В.о. ректора _____ Р.В. Войтович
« 25 » _____ 10 _____ 2017 р.



РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВВСПБ 2.16. «ПСИХОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ»

**ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ
заочної форми навчання**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«ПСИХОЛОГІЯ»**

**ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**

Київ-2017

Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «Психологія релігії» для підготовки бакалаврів спеціальності 053 «Психологія».

Розробник: Бегеза Л.Є., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України.

Рецензент: Смирнова О.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України.


Затверджено на засіданні кафедри психології та соціальної роботи.
Протокол № 1 від 04 вересня 2017 р.

Завідувач кафедри психології та соціальної роботи



Пріб Г.А.
(прізвище, підпис)

Завідувач навчально-методичного відділу



Завиніченко Л.М.
(прізвище, підпис)

© Бегеза Л.Є., 2017

© Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості
України (ІПК ДСЗУ), 2017

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни <i>заочна форма навчання</i>
		Кількість: кредитів – 4; модулів – 2; змістових модулів – 2.
Індивідуальне науково-дослідне завдання: <i>заочна – 10 год.</i>	Спеціальність <i>053 «Психологія»</i>	Рік підготовки
Загальна кількість годин – 120 год.		II
Розподіл годин для <i>заочної</i> форми навчання: аудиторних – 10 год.; самостійної роботи студента – 110 год.	Освітній ступінь <i>бакалавр</i>	Семестр
		3-й
		Лекції
		6 год.
		Практичні
		–
		Семінарські
		4 год.
		Самостійна робота
		100 год.
Індивідуальні завдання		
10 год.		
Вид контролю: іспит		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить для *заочної* форми навчання – 9 %.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни: отримання студентами системи знань з теоретико-методологічних основ психології релігії як науки, психологічної сутності релігії та вмінь психологічного аналізу релігії.

Завданнями вивчення дисципліни є:

- розуміння сутності релігії як соціально-психологічного і психологічного феномену;
- орієнтування в базових теоретичних підходах до психології релігії;
- формування уявлення про суть релігійного життя людини;
- знання психології основних компонентів релігійних вірувань;
- розуміння змісту психології релігійної віри та релігійності;
- формування вміння виявляти кризові стани у релігійної особи.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти набувають таких компетентностей:

Загальні вміння (компетентності)

Інструментальні компетентності:

- здатність до аналізу концептуальних засад психології релігії;
- знання і вміння оперувати основними теоріями в сфері психології релігійної віри і релігійного культу;
- усне спілкування рідною мовою у процесі дискусії;
- знання другої мови при оволодінні іншомовними джерелами;
- комп'ютерні навички для здійснення ефективної комунікаційної взаємодії (використання мережі Інтернет для опанування рекомендованих електронних джерел, робота у Microsoft Office Power Point при підготовці доповіді з презентацією);
- навички управління інформацією для виокремлення релігійних тенденцій в особливостях поведінки різних соціальних груп, загальних рис релігійного стану суспільства (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел).

Міжособистісні компетентності:

- вміння працювати в команді;
- здатність до критики та самокритики під час дискусій;
- вміння донести до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення та особливості власного досвіду в сфері професійної діяльності;
- навички та вміння формування міжособових стосунків у колективі при обстоюванні власної позиції під час дискусії;
- знати і дотримуватись норм поведінки і моралі, професійної етики в міжособистих стосунках при виконанні професійних обов'язків;
- розуміння традицій і звичаїв інших культур, вміння проявляти толерантне ставлення;

- уміння критично оцінювати явища, ситуації, діяльність осіб, спираючись на отримані знання.

Системні компетентності:

- здатність використовувати свою світоглядну та громадянську позицію у вирішенні професійних задач;
- здатність застосовувати знання на практиці;
- здатність до навчання;
- критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми на інноваційній основі;
- здатність працювати самостійно при опрацюванні джерел, підготовці доповіді з презентацією; підготовці альтернативних підходів до висвітлення теми дискусії;
- бажання досягти успіху при обговоренні тем доповідей з презентацією;
- здатність адаптуватись до нових ситуацій у професійній діяльності;
- знати принципи здорового способу життя і дотримуватись їх у своїй життєдіяльності, пропагувати здоровий спосіб життя.

Спеціальні (фахові) вміння (компетентності)

- знати і вміти пояснити психологічний зміст релігії;
- знати психологічні характеристики компонентів релігійних вірувань;
- аналізувати особливості релігійності різних соціальних груп і об'єднань, загальні риси релігійного стану суспільства;
- орієнтуватись в особливостях релігійності і релігійних виявлень у різних вікових групах;
- вміти визначати типи релігійної особистості та виявляти критерії релігійної зрілості;
- аналізувати особливості та причини загострення стосунків між різними релігійними спільнотами;
- вміти визначати індивідуальні та соціальні психологічні чинники віри та навернення до віри;
- вміти пояснити психологічну природу релігійної віри;
- вміти визначити причини навернення людини до релігії;
- пояснити соціально-психологічні механізми культових відправ;
- пояснити психологічні виміри релігійності;
- вміти виявляти кризові стани у релігійної особи, розкривати їх причини і прогнозувати наслідки, шукати адекватні способи виходу з них;
- проводити психологічний аналіз засобів релігійного впливу на масову свідомість та масову поведінку;
- пояснити психологічні тенденції релігійності українців.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади психології релігії.

Тема 1. Психологія релігії як наука.

Психологія релігії як галузь психологічного знання і релігієзнавства. Предмет психології релігії. Психологічні аспекти, фактори і складові релігії як предмету психології релігії. Основні підходи до визначення предмету психології релігії. Об'єкт психології релігії.

Психологія релігії як міждисциплінарна наука та її автономний статус. Зв'язок психології релігії з релігійними науками, загальною і соціальною психологією. Психологія релігії та релігійна психологія: діалектика понять.

Основні поняття психології релігії, як власна «наукова мова».

Релігійна свідомість: визначення, зміст, міждисциплінарна сутність, зв'язок з іншими поняттями і категоріями. Індивідуальна і колективна релігійна свідомість.

Структура психології релігії. Загальнотеоретичний рівень психології релігії та його зміст. Соціально-психологічні теорії типології віруючих та їх загальна характеристика. Релігійні психологічні дослідження. Релігійні феномени. Емпіричний рівень психології релігії. Прикладна психологія релігії.

Методи психології релігії. Інтроспекція (самоспостереження) та рефлексія (самоосмислення, самоаналіз) та їх характеристика. Експеримент та особливості його застосування в психології релігії. Метод опитування: інтерв'ювання та анкетування. Інтерв'ю та його різновиди. Нежорстко фіксоване інтерв'ю та його специфіка. Жорстко фіксоване інтерв'ю (закрите інтерв'ю) та його специфіка. Анкетування та його специфіка в психології релігії. Спостереження як метод отримання інформації щодо психічної реакції, вчинків, поведінки релігійних осіб, груп під час культових відправлень, богослужінь, молитв, інших форм спілкування і діяльності. Особливості проведення спостереження в психології релігії.

Тема 2. Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність.

Поняття релігії. Основні підходи до вивчення релігії: теологічний, історичний, психологічний, соціологічний, еволюційний (езотеричний). Поняття цінності. Духовна цінність: поняття, істинність. Поняття духовної цінності та ціннісної орієнтації людини, їх вплив на психіку особистості, соціальної групи, соціальних та суспільних відносин.

Первісні форми релігії. Анімізм як спосіб релігійного ставлення до світу у вченні Е. Тайлора. Тотемізм – архаїчна релігія. Фетишизм: історичний і сучасний.

Тема 3. Функціональний аспект релігії в основних наукових школах.

Умовність виокремлення «психологічних» теорій релігії, їх інтегрованість в контекст соціально-філософського знання психології релігії як галузі релігієзнавства.

Раціоцентризм З. Фрейда. Фрейдистська інтерпретація психологічних функцій релігії. Фрейдистське тлумачення релігії як невротичного феномену і шкідливої ілюзії.

Психологічна природа релігії в глибинній психології К.Г. Юнга.

Віра в Бога як подолання абсурдності людського існування в екзистенціалізмі. М. Хайдеггер і його концепція трагізму людського життя. Проблема релігії в гуманістичній психології А. Маслоу.

Релігійна віра як «втеча від абсурду», позиція «всупереч абсурду» в інтерпретації А. Камю. Поняття мазохізму. Релігія як пошук сенсу існування (логотерапія В. Франкла).

Авторитарні та гуманістичні релігії у гуманістичному психоаналізі. Гуманістичний психоаналіз Е. Фромма. Трансперсональна психологія релігії С. Грофа. «Психологія самості» про релігію (Е. Еріксон, Д. Віннікот).

Тема 4. Психологічні аспекти релігійного культу.

Поняття релігійного культу. Релігійний культ як обрядова складова релігії. Культ як засіб спілкування з надприродним.

Мотивація і психологічні функції культу у ранніх формах релігії. Поняття ідола. Фетиш, амулет, талісман та їх психологічна характеристика.

Діалектика моралі і культу. Психологічні аспекти діалектики релігійної моралі і культу. Поняття про релігійну мораль.

Соціально-психологічні механізми культових відправ. Переконавання та його характеристика. Навіювання та його характеристика. Проповідь як головний канал навіювання. Емоційне зараження та його природа. Наслідування та його релігійний зміст.

Особливості впливу культової символіки і культового мистецтва на психіку віруючих.

Релігійні символи та їх вплив на свідомість та психічні стани віруючих. Культове мистецтво: поняття, призначення. Емоційна динаміка психіки віруючих у процесі культових відправ. Трансформація емоційних процесів у психіці віруючих. Сповідь як психологічний феномен. Молитва та її психологічна характеристика.

Змістовий модуль 2. Психологія релігійних вірувань, віри і релігійності.

Тема 5. Основні компоненти релігійних вірувань та їх психологічні характеристики.

Релігійні образи, релігійні ритуали, міфологічна система, релігійні символи, релігійні заповіді – основні компоненти релігійних вірувань.

Релігійні образи: поняття, психологічні особливості. Релігійні образи як позасвідомі утворення. Релігійні образи як емоційно насичені позасвідомі об'єкти. Релігійні образи як цілісні об'єкти, що не поділяються на складові. Джерела існування релігійних образів.

Магія: поняття, психологічні чинники, різновиди. Контактна магія та її психологічна характеристика. Парціальна магія та її психологічна характеристика. Імітативна магія та її психологічна характеристика. Психологічні ефекти магії. Магічно-анімістичне дійство та його трансформація у релігійно-культовий ритуал.

Ритуал: поняття, мета, форми. Ритуал як невербальна комунікація. Ритуали прославлення, їх психологічна характеристика. Ритуали поклоніння, їх психологічна характеристика. Відмінність ритуалів людини від ритуалів тварин. Ритуали: сезонні, добові та ті, які супроводжуються життєвим циклом людини. Містерії: поняття, загальна характеристика.

Молитви та їх психологічний зміст. Класифікація молитв залежно від мети: молитва-угода з Богом, молитва-злиття з Богом. Класифікація молитв за змістом: прохальні молитви, молитви заступництва, молитви подяки, молитви возлюблення.

Міфологія: поняття, специфіка. Різновиди міфів та їх особливості (міфи творення або космогонічні міфи, астральні міфи, антропологічні містерії, есхатологічні міфи, екзистенціальні міфи). Символи та їх класифікація. Категорії символів у релігійних системах. Заповіді та психологічна інтерпретація їх природи.

Тема 6. Психологія релігійної віри.

Віра як джерело і спосіб існування релігії. Поняття віри. Основні психологічні феномени релігійної віри: пізнавально-мисленнєві, уявно-фантазійні, емоційні, вольові, несвідомі.

Раціональна основа пізнання в структурі релігійної віри. Віра як особливий пізнавальний процес. Спроби І. Канта і Г. Гегеля поєднати віру з раціональним пізнанням. Спроби К.Г. Юнга поєднати віру з архетипами, зміст яких становить колективне несвідоме.

Релігійне почуття як емоційний елемент віри. Релігійна любов і релігійний страх: діалектика понять. Воля як компонент віри та її значення.

Психологічні чинники віри. Навернення до віри.

Тема 7. Релігійна свідомість і релігійний досвід.

Загальна характеристика релігійної свідомості, її структура. Функції релігійної свідомості. Етапи розвитку релігійної свідомості. Релігійна самосвідомість. Співвідношення понять релігійна свідомість і релігійний досвід.

Поняття релігійного досвіду. Природа релігійного досвіду, його місце в релігії і функції в системі обґрунтування релігійної віри. Об'єкт релігійного досвіду з психологічної точки зору. Суб'єкт релігійного досвіду з психологічної точки зору. Психологічні особливості ранніх форм релігійного досвіду (обрядовість, релігійні афекти тощо).

Види релігійного досвіду. Основні підходи до розуміння релігійного досвіду: релігійний досвід як взаємодія з вищим колективним рівнем психіки; релігійний досвід як психічна патологія; релігійний досвід як зустріч надприродним, містичним.

Фізіологічна природа релігійного досвіду. Зміни станів свідомості в системі релігійного досвіду. Зміни емоційних станів психіки. Зміни самосвідомості і самоідентичності особистості.

Методи досягнення зміни станів свідомості. Медитаційні практики. Психосоматичні методи. Дихальні методи. Використання психоактивних препаратів. Зміна стану свідомості і релігійна космогонія. Культурологічні аспекти зміни станів свідомості.

Тема 8. Психологія релігійності.

Поняття релігійності. Основні причини навернення до релігії. Соціально-психологічні особливості релігійної особистості.

Типи релігійності. Зовнішня релігійність та її характеристика. Внутрішня релігійність та її характеристика. Персональна релігійність та її психологічна характеристика. Аперсональна релігійність та її психологічна характеристика.

Релігійність: мотиваційний та функціональний вимір. Мотиваційний аспект виникнення, формування, розвитку і функціонування релігії – як усе те, що наводить людину до релігії, що приваблює в ній, потреби, які задовольняє релігія. Функціональний аспект релігії – як її вплив на психіку особистості, а відповідно, і на людські взаємини, суспільні відносини.

Поняття релігійної зрілості. Критерії релігійної зрілості.

Вплив релігійної особистості на її самопочуття та самореалізацію (психотерапевтичний аспект релігії). Особистісні аспекти нетрадиційних культів (позаконфесійні течії).

Психологічні типи віруючих в акцентуаціях особистості (гештальтний, істероїдний, екзальтований тощо). Способи виявлення акцентуацій через «свідчення» та «життєпис». Психологія святості по У. Джеймсу.

Релігійність як риса українського національного характеру. Роль релігії і церкви у збереженні та зміцненні української національної самосвідомості.

Психологічні аспекти відносин: суспільство – релігійна спільнота – особистість.

Культура і релігійний досвід (проблема визначення обумовленості змісту релігійного досвіду впливом культури).

Психологічні особливості релігійності українців. Взаємозв'язок релігійності з інтровертованістю, емотивністю, індивідуалізмом у структурі українського національного характеру.

Психологічні тенденції релігійності в сучасній Україні.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва змістових модулів, тем	Кількість годин					
	заочна форма навчання					
	Усього	в тому числі				
		Лекції	Семінарські	Практичні	СРС	Індивід. робота
120	6	4	–	100	10	
Модуль I						
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади психології релігії.						
<i>Тема 1.</i> Психологія релігії як наука.	13,5	0,5	–	–	13	–
<i>Тема 2.</i> Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність.	13	1	–	–	12	–
<i>Тема 3.</i> Функціональний аспект релігії в основних наукових школах.	14,5	0,5	2	–	12	–
<i>Тема 4.</i> Психологічні аспекти релігійного культу.	14	1	–	–	13	–
Разом за змістовим модулем 1	55	3	2	–	50	–
Змістовий модуль 2. Психологія релігійних вірувань, віри і релігійності.						
<i>Тема 5.</i> Основні компоненти релігійних вірувань та їх психологічні характеристики.	13	1	–	–	12	–
<i>Тема 6.</i> Психологія релігійної віри.	13,5	0,5	–	–	13	–
<i>Тема 7.</i> Релігійна свідомість і релігійний досвід.	14	1	2	–	11	–
<i>Тема 8.</i> Психологія релігійності.	14,5	0,5	–	–	14	–
Разом за змістовим модулем 2	55	3	2	–	50	–
<i>Усього годин за модулем I</i>	<i>110</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>–</i>	<i>100</i>	<i>–</i>
Модуль II						
<i>ІНДЗ</i>	<i>10</i>	–	–	–	–	<i>10</i>
Усього годин:	120	6	4	–	100	10
Підсумковий контроль – іспит						

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 3. Функціональний аспект релігії в основних наукових школах.

Семінарське заняття

1. Умовність виокремлення «психологічних» теорій релігії.
2. Раціоцентризм в релігії З. Фрейда.
3. Психологічна природа релігії в глибинній психології К.Г. Юнга.
4. Проблема релігії в гуманістичній психології А. Маслоу.
5. Релігійна віра в інтерпретації А. Камю.
6. Логотерапія В. Франкла.
7. Гуманістичний психоаналіз Е. Фромма.
8. Трансперсональна психологія релігії С. Грофа.

Література: [3, 4, 7, 11, 12, 15, 35, 53, 56].

Тема 7. Релігійна свідомість і релігійний досвід.

Семінарське заняття

1. Релігійна свідомість і самосвідомість: діалектика понять.
2. Релігійна свідомість і релігійний досвід: діалектика понять.
3. Релігійний досвід та його психологічний вимір.
4. Зміни станів свідомості в структурі релігійного досвіду.

Література: [3, 4, 8, 11, 27, 52].

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми та зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	<p>Тема 1. Психологія релігії як наука.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Пояснити відмінність психології релігії як науки від релігієзнавства. 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	14
2	<p>Тема 2. Релігія як ціннісно-орієнтаційна діяльність.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розкрити зміст поняття «ціннісно-орієнтаційна діяльність» 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	12
3	<p>Тема 3. Функціональний аспект релігії в основних наукових школах.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. На основі знань з психології назвати основні наукові школи та їхній погляд на релігію. 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	12
4	<p>Тема 4. Психологічні аспекти релігійного культу.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розкрити поняття релігійного культу та пояснити його психологічний аспекти. 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	12
5	<p>Тема 5. Основні компоненти релігійних вірувань та їх психологічні характеристики.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назвати основні компоненти релігійних вірувань. 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	13
6	<p>Тема 6. Психологія релігійної віри.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Пояснити зміст поняття «релігійна віра» з позицій психологічної науки. 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	12
7	<p>Тема 7. Релігійна свідомість і релігійний досвід.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Пояснити, що спільного і відмінного в поняттях «релігійна свідомість» і «політична свідомість» 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	12
8	<p>Тема 8. Психологія релігійності.</p> <p>Завдання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. На основі аналізу теоретичних джерел складіть перелік основних чинників релігійності українців 2. Огляд основної та додаткової літератури по темі. 3. Ведення термінологічного словника. 	13
	Разом:	100

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів має на меті формування пізнавальної активності студентів, засвоєння ними основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації;
- написання рефератів з проблем курсу.

Кожен студент повинен уміти раціонально організувати свою навчальну самостійну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план самостійного навчання був реальним і його виконання приводило до плідних наслідків у навчальному процесі.

Для успішної самостійної роботи значну частину часу студент виділяє для роботи в бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного й тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з літературними джерелами студентові корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні для нього книги, брошури або статті. Для роботи у провідних бібліотеках м. Києва студентові треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих підрозділів, вміти користуватися різноманітними каталогами, правильно заповнювати бланки вимоги на літературу тощо.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером їхнього викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомчого читання). Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Знання незнайомих термінів слід одразу ж з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно

робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого літературного матеріалу. Конспект має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами і формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю з посиланням на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо витримувати логічний зв'язок між окремими складовими тексту. У тексті конспекту корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну студентові необхідно користуватися довідковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, галузевими довідниками тощо.

Майбутній фахівець повинен достатньо вправно користуватися персональним комп'ютером. Робота з матеріалами "Інтернету" надає можливість отримувати найновішу інформацію з різних сфер життя нашої держави.

Самостійна робота студентів з курсу передбачає написання рефератів та підготовку фіксованих виступів. Для цього необхідно скласти план реферату чи виступу, вивчити потрібні літературні джерела, зробити виписки. За своїм змістом реферат і виступ повинні відповідати обраній темі. Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним. Обсяг реферату, як правило, у межах 10-12 сторінок формату А4. Писати текст слід на одному боці аркуша, розбірливо, без помилок. У разі потреби слід робити посторінкові виноски.

Останнім розділом реферату повинні бути висновки, в яких студент узагальнює викладений матеріал і формулює свої думки з приводу опрацьованої проблеми. До реферату має бути доданий список використаних джерел, складений відповідно до існуючих вимог.

За структурою реферат складається із короткого вступу, двох або трьох розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел. План написання реферату повинен мати внутрішню єдність і логіку, враховувати актуальність проблеми, її наукову розробленість та практичну значимість.

У **вступі** обґрунтовується актуальність проблеми, що вивчається, її практична значимість; формулюються мета й завдання дослідження, вказуються обсяг і структура реферату. Обсяг вступу не повинен перевищувати однієї сторінки комп'ютерного тексту.

Основна частина обсягом до 10 сторінок комп'ютерного тексту, викладеного у двох-трьох розділах, повинна містити виклад основних теоретичних положень, що визначають сутність і зміст предмета досліджуваної теми, з огляду на цілі й завдання реферату; розгляд різних точок зору провідних фахівців з досліджуваних питань на основі аналізу літературних та інших інформаційних джерел; визначення пріоритетних питань, що підлягають першочерговому розв'язанню; аналізуються практичні матеріали, сучасні тенденції розвитку сучасних організацій. На основі отриманих результатів розглядаються пропозиції, рекомендації, заходи щодо досягнення цілей згідно з темою реферату. При цьому студент повинен виявити самостійність та ініціативу.

Висновки є завершальним етапом виконаного студентом реферату. Вони повинні містити короткі підсумки за результатами дослідження та прикладного аналізу об'єкта дослідження з наведенням позитивних і негативних сторін, а також нереалізованих можливостей; перелік заходів, спрямованих на розв'язання проблеми, підвищення ефективності об'єкта дослідження; отримані якісні та кількісні показники; можливі варіанти реалізації запропонованих у рефераті заходів.

Реферат виконується державною (українською) мовою. Викладення повинно мати науковий характер, чіткий, без орфографічних і синтаксичних помилок, логічно послідовний. Пряме переписування матеріалів з літератури неприпустиме. Оформлення реферату має відповідати встановленим вимогам (див. *Патика Н.І.* Стандарти на оформлення магістерських, дипломних, бакалаврських, курсових, контрольних робіт та рефератів. – К.: ІПК ДСЗУ, 2008. – 26 с.)

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

для студентів заочної форми навчання

7.1. Виконання контрольної роботи передбачає письмове розв'язання завдань за відповідним варіантом. Кожен варіант включає завдання з тематики, визначеної навчальною програмою з дисципліни, за якою пишеться контрольна робота.

7.2. Для студентів, які навчаються на заочному відділенні ІПК ДСЗУ, передбачена методика розподілу варіантів контрольних робіт, в основу якої покладено алфавітний принцип.

<i>Початкова літера прізвища студента</i>	<i>Варіант</i>	<i>Початкова літера прізвища студента</i>	<i>Варіант</i>
А	1	Н	13
Б	2	О	14
В	3	П	15
Г	4	Р	16
Д	5	С	17
Є	6	Т	18
Ж	7	У	19
З	8	Ф, Х	20
І, Ії, Й	9	Ц, Ч	21
К	10	Ш, Щ	22
Л	11	Ю	23
М	12	Я	24

7.3. Відповіді мають бути повними та обґрунтованими на всі питання, що передбачені конкретним варіантом контрольної роботи. Висновки необхідно робити з посиланням на конкретне літературне чи наукове джерело.

7.4. Контрольна робота повинна мати самостійний характер. Недопустимо запозичення тексту, фактичних даних із літературних джерел без посилання на них. Контрольні роботи, написані без врахування цих вимог, викладачем перевірятися не будуть. Студент може спиратися у своїй роботі на відповідну навчальну і монографічну літературу з даної проблеми. При цьому, якщо він наводить цитату чи запозичує із літературного джерела якесь теоретичне положення (наприклад, визначення, висновки дослідження, думку автора літературного джерела з того чи іншого питання тощо), то обов'язково треба робити посилання на літературне джерело.

ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

7.5. Контрольна робота виконується державною (українською) мовою. Обсяг контрольної роботи **не повинен перевищувати 15 сторінок комп'ютерного тексту**. Контрольна робота має бути оформлена належним чином (див. Патика Н.І. Стандарти на оформлення магістерських, дипломних, бакалаврських, курсових, контрольних робіт та рефератів. – К.: ІПК ДСЗУ, 2008. – 26с.).

7.6. Контрольна робота має бути виконана і направлена для перевірки протягом міжсесійного періоду, тобто навчального року, протягом якого здійснюється робота студента над засвоєнням навчального матеріалу як самостійно, так і під керівництвом викладача, але **не пізніше як за 30 днів до початку сесії** для студентів заочної форми навчання, передбаченої навчальним планом.

ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

7.7. Контрольна робота оцінюється за чотирибальною національною шкалою та в балах за кредитно-трансфертною системою:

Оцінка ECTS	Оцінка у національній шкалі	Бали за ECTS
A (відмінно)	5 (відмінно)	47 - 50
B (дуже добре)	4 (добре)	44 - 46
C (добре)		40 - 43
D (задовільно)	3 (задовільно)	35 - 39
E (достатньо)		30 - 34
FX (незадовільно) з можливістю повторного складання	2 (незадовільно)	18 - 29
F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням		1-17

7.8. У разі отримання студентом незадовільної оцінки, останній повинен усунути виявлені недоліки і повторно захистити її в установленій викладачем строк.

7.9. Студент, який не виконав контрольної роботи або якщо його робота не зарахована за результатами її виконання, **не допускається до семестрового контролю з дисципліни.**

ТЕМИ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Психологія релігії як наука.
2. Релігія як об'єкт психології релігії.
3. Методи психології релігії.
4. Релігійний культ та його психологічний зміст.
5. Мотивація та психологічні функції культу у різних формах релігії.
6. Емоційна динаміка психіки віруючих у процесі культових відправ.
7. Молитва та її психологічна характеристика.
8. Релігійні обряди та їх психологічні особливості.
9. Магія та її психологічний ефект.
10. Ритуали та їх психологічна характеристика.
11. Тотемізм та його психологічна сутність.
12. Фетишизм та його психологічна сутність.
13. Фрейдистська інтерпретація релігії.
14. Психологічна природа релігії в глибинній психології К.Г. Юнга.
15. Проблеми релігії в гуманістичній психології А. Маслоу.
16. Логотерапія В. Франкла.
17. Психологія релігії Е. Фромма.
18. Трансперсональна психологія релігії С. Грофа.
19. Релігійна свідомість та самосвідомість.
20. Методи досягнення зміни станів свідомості.
21. Релігійний досвід та його психологічна характеристика.
22. Релігійна віра та її психологічні чинники.
23. Релігійна особистість та її психологічні характеристики.
24. Психологічні тенденції релігійності в сучасній Україні.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Для активізації процесу навчання студентів в ході вивчення дисципліни застосовуються такі навчальні технології та засоби:

✓ *на лекціях* чітко та зрозуміло структурується матеріал; зосереджується увага студентів на проблемних питаннях; наводяться конкретні приклади практичного застосування отриманих знань; звертаються до зарубіжного досвіду вирішення окремих проблем; заохочуються студенти до критичного сприймання нового матеріалу замість пасивного конспектування; використовуються наочні матеріали, схеми, таблиці, моделі, графіки; використовуються технічні засоби навчання: мультимедійний проектор, слайди тощо;

✓ *на семінарських заняттях* обговорюються основні проблеми теми; проводяться дискусії, спрямовані на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів та сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи студентів є чіткий контроль відвідування студентами занять, заохочення навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Контроль і оцінювання знань, вмінь та навичок студентів складається з двох етапів:

- поточного контролю роботи студентів;
- підсумкового контролю (**екзамен**).

Поточний контроль здійснюється в процесі вивчення дисципліни на семінарських заняттях і проводиться у терміни, які визначаються календарним планом.

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння теоретичного матеріалу, вироблення умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Об'єктами поточного контролю знань студентів є:

- систематичність, активність, своєчасність та результативність роботи над вивченням програмного матеріалу дисципліни, у т.ч. виконання домашніх завдань та розв'язання задач;

- виконання завдань для самостійного опрацювання;
- виконання модульного завдання.

Поточний контроль знань, вмінь та навичок студентів передбачає застосування таких видів:

- тестові завдання;
- обговорення проблеми, дискусія;
- аналіз конкретних ситуацій (поданих у вигляді усного, текстового або графічного матеріалу);
- ділові ігри (кейс-методи);
- презентації результатів роботи;
- інші.

Об'єктом *підсумкового контролю знань* студентів у формі *екзамену* є виконання усних та письмових завдань.

На екзамен виносяться вузлові питання, типові та комплексні задачі, завдання, що потребують творчого підходу та вміння синтезувати отримані знання.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування, самостійна та контрольна робота		Підсумковий тест	Сума
Модуль I		50	100
Лекції та семінарські			
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2		
50			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

90-100 балів – **відмінно** (A);

82-89 балів – **добре** (B);

75-81 балів – **добре** (C);

68-74 балів – **задовільно** (D);

61-67 балів – **задовільно** (E);

35-60 балів – **незадовільно** з можливістю повторного складання (FX);

1-34 балів – **незадовільно** з обов'язковим повторним курсом (F).

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

Методичне забезпечення викладання дисципліни «Психологія релігії» складають програма варіативної навчальної дисципліни, робоча програма навчальної дисципліни, пакет комплексних контрольних робіт, пакет візуальної презентації курсу, набір інтерактивних вправ і завдань, комплект тестових завдань.

12. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Психологія релігії в системі соціогуманітарних наук. Взаємозв'язок з загальною психологією і релігієзнавством.
2. Становлення психології релігії як галузі релігієзнавства.
3. Становлення психології релігії як галузі психологічної науки.
4. Структура психології релігії.
5. Основні методи психології релігії та їх загальна характеристика.
6. Психологічні передумови релігії в різних концепціях.
7. Психологічна концепція релігії З. Фрейда.
8. Психологічна природа релігії в глибинній психології К.Г. Юнга.
9. Проблема релігії в гуманістичній психології А. Маслоу.
10. Релігія як пошук сенсу існування (логотерапія В. Франкла).
11. Трансперсональна психологія релігії С. Грофа.
12. Біхевіористична концепція релігії (У. Кеслер, У. Уелс).
13. «Психологія самості» про релігію (Е. Еріксон, Д. Винникот).
14. Поняття релігії та елементи релігійного комплексу.
15. Релігійна свідомість: поняття, ознаки.
16. Основи релігійної свідомості як суспільного явища.
17. Функції релігійної свідомості.
18. Релігійний досвід: поняття, характеристика, структура.
19. Психологічні основи релігійного досвіду, способи його досягнення.
20. Психологічні особливості різних форм релігійного досвіду.
21. «Багатоманітність релігійного досвіду» У. Джемса.
22. Обрядовість та її психологічна характеристика.
23. Ритуалізація та її психологічні характеристики.
24. Психологічні аспекти ритуалів.
25. Релігійні афекти: поняття, характеристика.
26. Релігійність. Види релігійної орієнтації.
27. Психологія «навернення».
28. Механізми спілкування, навіювання і впливу на свідомість і поведінку віруючих.
29. Сутність і типи молитви.
30. Мотиви навернення людей до релігії.
31. Сучасні тенденції розвитку релігійності.
32. Психологічні типи віруючих. Поняття про акцентуацію.
33. Проблеми класифікації ритуальної поведінки в психології.
34. Ритуал як невербальна комунікація.
35. Поняття культу і культової практики.

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Зенько Ю.М. Психология и религия. 2-е изд., испр. и доп. / Ю.М. Зенько – СПб.: Речь, 2009. – 552с. Режим доступа: <http://www.razym.ru/naukaobraz/istoriya/217019-popova-ma-kritika-psihologicheskoy-apologii-religii.html>
2. Коляденко Н.В. Психологія релігії: Опорний конспект лекцій / Н.В. Коляденко. – К.: ІПК ДСЗУ. 2006. – 85с.
3. Лубський В.І. Психологія релігії: Підручник і хрестоматія. – Ч.1. / В.І. Лубський, О.І. Прядко. – К.: Центр учбової літератури, 2004. – 208с.
4. Матласевич О.В. Психологія релігії: Навч. посіб. / О.В. Матласевич. – Острого: Вид-во Нац. Ун.»Острозька академія», 2012. – 350с.
5. Москалець В.П. Психологія релігії: посіб. / В.П. Москалець. – К.: Академвидав, 2004. – 240с.
6. Основы религиоведения: учеб. для студентов вузов / Под ред. И.Н. Яблокова. – М.: Высш. шк., 2005. – 508с. Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/relig/relig003.htm>
7. Сальченко К.В. Психология религиозности и мистицизма: Хрестоматия / К.В. Сальченко – М.: АСТ, Харвест. 2001. – 544с. Режим доступа: <http://www.klex.ru/5bn>
8. Сафронов А.Г. Психология религии А.Г. Сафронов – К.: Ника-Центр, 2002. – 224с.

Додаткова література

9. Академічне релігієзнавство. Підручник / За наук. ред. проф. А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862с. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/153540/>
10. Артамонов Г.Н. Душа: внутренний мир человека / Г.Н. Артамонов. – М.: ГУУ, 2005. – 343с.
11. Василенко Л.И. Краткий религиозно-философский словарь / Л.И.Василенко – М.: Истина и Жизнь, 2000. – 250с.
12. Гроф К., Гроф С. Неистовый поиск себя: Руководство по душевному росту через кризис трансформации / К. Гроф, С. Гроф. Режим доступа: http://www.koob.ru/grof_stanislav/
13. Гроф С. Духовный кризис. Когда преобразование личности становится кризисом / С. Гроф. – Режим доступа: http://www.koob.ru/grof_stanislav/
14. Гроф С. За пределами мозга.Рождение, смерть и трансценденция психотерапии / С. Гроф. – Режим доступа: http://www.koob.ru/grof_stanislav/
15. Гроф С. Путешествие в поисках себя: Измерение сознания: Новые перспективы / С. Гроф. – Режим доступа: http://www.koob.ru/grof_stanislav/
16. Гроф С. Величайшее путешествие. Сознание и тайна смерти / С. Гроф. – Режим доступа: http://www.koob.ru/grof_stanislav/

17. Джеймс В. Воля к вере / В. Джеймс. – Режим доступа: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/psikhologija/dzhejms_uiljam_vo_lja_k_vere/22-1-0-1441
18. Джеймс В. Многообразие религиозного опыта / В. Джеймс. – Режим доступа: http://royallib.ru/book/dgems_vilyam/mnogoobrazie_religioznogo_opita.html
19. Исследование религиоведческой концепции З. Фрейда / Режим доступа: http://www.erudition.ru/referat/printref/id.35288_1.html
20. История религии. В 2т. / В.В. Винокуров и др.; Под ред. И.Н. Яблокова. – М.: Высш. шк., 2002. – 639с.
21. Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. – Релігієзнавство: Підручник / – К.: Наукова думка, 2000. – 352с.
22. Колодний А.М. Історія релігії в Україні: Навч. посіб. / А.М. Колодний. – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/19991130/religiyeznavstvo/istoriya_religiyi_v_ukrayini
23. Лазоренко Т. Духовність і прогрес: Короткий нарис історії духовності / – К.: ТОВ «Кваліфіковані кадри», 2004. – 212с.
24. Лобовик Б.П. Религиозное сознание и его особенности / Б.А. Лобовик; АН УССР, Институт философии. – режим доступа: <http://www.biblus.ru/Default.aspx?book=39d2g29d3>
25. Лубський В.І. Психологія релігії: Підручник і хрестоматія. Ч.1. / В.І. Лубський, В.І. Предко. – К.: ЦУЛ, 2004. – 208с.
26. Лубський В.І. Релігієзнавство: Підручник / В.І. Лубський – К.: Академвидав, 2005. – 432с.
27. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / А.Г. Маслоу. – Режим доступа: http://www.koob.ru/maslow/dalnie_predeli
28. Москалець В.П. Психологія релігії: Посібник / В.П. Москалець. – К.: Академвидав, 2004 – 240с.
29. Народы и религии мира: Энциклопедия / ред. В.А. Тишков. – М.: 2000 – 928с.
30. Начала христианской психологии: Учебное пособие для вузов / отв. ред. Б.С. Братусь) – Режим доступа: http://krotov.info/library/02_b/ra/tus_1995.htm
31. Панько В.А. Религия и Боги Древней Руси Украины: Исторический опыт / В.А. Панько. – Одесса: Юрид. литература, 2003. – 176с.
32. Попова М.А. Критика психологической апологии религии / М.А. Попова. – Режим доступа: <http://www.razym.ru/naukaobraz/istoriya/217019-popova-ma-kritika-psihologicheskoy-apologii-religii.html>
33. Портал «Психология религии.ру» <http://www.relps.ru>
34. Психология религиозности и мистицизма: Хрестоматія. – Режим доступа: <http://log-in.ru/books/psikhologiya-religioznosti-i-misticsizma-selchenok-k-v-zdorove/>.
35. Пуряева Н. Словник обрядової термінології / Н. Пуряева. – Л.: Свічадо, 2001. – 160с.

36. Радугин А.А. Введение в религиоведение: теория, история и современные религии: Курс лекций / Радугин А.А. – М.: Центр, 2000– 240с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/radug/index.php
37. Релігієзнавство: Курс лекцій: Навч. посібник для вузів / А.Г. Баканурський та ін. – К.: Професіонал, 2004. – 304с.
38. Религиоведение: Учеб. пособ. и учеб. словарь-минимум по религиоведению / Под ред. И.Н. Яблокова. – М.: Гардарики, 2000. – 536с. – Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/relig/relig021.htm>
39. Религиоведение: Хрестоматия: Учеб. Для вузов / Под ред. А.Н. Красникова – М.: Книжн. дом «Университет», 2000. – 800с.
40. Рибалко В.С. Релігієзнавство: Навч. Посібник / В.С. Рибалко. – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – 124с.
41. Руткевич А.М. Психоанализ и религия. – Режим доступа: <http://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=2949>
42. Сафронов А.Г. Психология религии / А.Г. Сафронов. – К.: Ника-Центр, 2002. – 224с.
43. Сумерки богов (Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.П. Сартр) – Режим доступа: <http://psihologu.net/audio-knigi-po-psihologii-i-lichnostnomu-razvitiu/filosofiya/3319-skachat-besplatno-sumerki-bogov-f.nicshe-3.freyd-e.fromm-a.kamyu-zh.p.sartr.html>
44. Токарев В.А. Ранние формы религии / В.А. Токарев. – Режим доступа: <http://www.verigi.ru/?book=152>
45. Торчинов Е.А. Религии мира: Опыт запредельного. Психотехника и трансперсональные состояния / Е.А. Торчинов. – Режим доступа: <http://www.koob.ru/torchinov/>
46. Тэрнер В. Символ и ритуал / В. Тэрнер. – Режим доступа: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/antropologija/turner_viktor_simvol_i_ritual_1983/5-1-0-1016
47. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – Режим доступа: http://www.koob.ru/frankl_viktor/chelovek_v_poiskah
48. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии / З. Фрейд. – Режим доступа: http://www.koob.ru/freud_zigmind/
49. Шевченко В.М. Словник-довідник з релігієзнавства. – К.: Наук. Думка. – 2004. – 560с.
50. Юнг К.Г. Об архетипах коллективного бессознательного – Режим доступа: http://www.sunhome.ru/books/n.karl_yung
51. Юнг К.Г. Проблемы души современного человека – Режим доступа: http://www.sunhome.ru/books/n.karl_yung
52. Юнг К.Г. Структура души – Режим доступа: http://www.sunhome.ru/books/n.karl_yung

ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни	3
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
3. Програма навчальної дисципліни	6
4. Структура навчальної дисципліни	11
5. Теми семінарських занять	12
6. Самостійна робота	13
7. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	17
8. Методи навчання	20
9. Методи контролю	21
10. Розподіл балів, які отримують студенти	22
11. Методичне забезпечення	22
12. Орієнтовний перелік питань до підсумкового контролю знань	23
13. Рекомендована література	24

Навчально-методичне видання

Бегеза Людмила Євгенівна

**Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни
«Психологія релігії»**

Відповідальний за випуск Л.М. Завиніченко
Комп'ютерний набір Л.Є. Бегеза

Підписано до друку 26.10.2017 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний. Ум. друк. арк. 1,1.

Наклад 10 прим. Зам. № _____

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК №1805 від 25.05.2004.

Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ)
03038, Київ – 38, вул. Нововокзальна 17.
Тел./факс (044) 536-14-85